

TRABZON, BAKÜ, MERV, KIZIL - ORDA, JAMBIL, GAGAUZ DÜĞÜNLERİNDE GELİN - GÜVEY MOTİFİ

Yrd. Doç. Dr. Ali ÇELİK

Trabzon'da evlenme törenleri **kız isteme** ile başlar, **söz kesme**, **nişan**, **nikâh**, **gelin alma**, **gerdek** ve **yedileme** safhalarından geçerek tamamlanır. Trabzon'daki evlenme ile ilgili gelenekleri araştırırken, burada yapılan düğün törenlerinin Anadolu'nun diğer bölgelerinde ve Anadolu dışında yaşayan Türk topluluklarında yapılan düğünlerle birçok bakımdan benzer özellikler taşıdığını gördük. Bu tesbitten sonra çalışmamızın sınırlarını genişletmemizin daha faydalı olacağını düşünerek, üniversitemizde misafir öğretim üyesi olarak görev yapan Kazak ve Azeri meslektaşlarımızla(1), yüksek lisans ve lisans eğitimi gören Azeri, Kazak, Türkmen öğrencilerimize(2) müracaat ettik. Azerbaycan'ın Bakü, Kazakistan'ın Kızıl-Orda ve Jambil, Türkmenistan'ın Merv (Akyap Köyü) ndeki düğün merasimlerindeki gelin-güvey motifini bunlardan istifade ederek tesbit ettik. Gagauzlar hakkındaki bilgileri ise yazılı kaynaklardan(3) temin ettik. Sonra da Trabzon'daki evlenme töreninin planını esas alarak bunları karşılaştırmalı olarak sunmaya çalıştık.

KIZ İSTEME-SÖZ veya KÜÇÜK NİŞAN

Trabzon'da kaç-göçün fazla sıkı olmaması; imeceler, düğünler ve yaylaya çıkışlarda gençlerin birbirlerini görme imkânına sahip olmaları bölgede görmeden evlenmeği çok aza indirmiştir. Genellikle gençler konuşup anlaşamaları bile en azından birbirlerini görerek evlenirler. Oğlan istediğini annesine bildirir. O da babayı haberdar eder. Eğer kız ay-

nı köyden ise araştırma yapılmaz. Başka köyden ve tanınmayan bir ailenin kızı ise önce aile ve kız hakkında araştırma yapılır. Daha sonra oğlanın ablası, yengesini veya yakınlarından biri kızın ağını arar, niyetini öğrenir. Eğer kızın ve ailesinin niyeti müsbetse haber gönderilerek kız istemeğe gidilir. İstemeğe gidilirken genellikle herhangi bir hediye götürülmez. Eskiden bazı köylerde, söz kesmeğe gidilirken sadece **kara helva** denilen un helvası götürülmüş. Bunun yerine bugün bir kutu şeker veya çikolata götürülür.

Kız, isteme safhasında hiç kimseye görünmez. Eğer anlaşma sağlanırsa kız evi gelenlere şerbet ikram eder, anlaşma olmazsa hiçbir şey ikram etmez. Kızı istemeye oğlanın aile büyükleri, yakın akrabaları ve kız evine baskı yapabilecek, kız tarafının hatırını sayacağı imam, muhtar, öğretmen ve köyün ileri gelenlerinden meydana gelen bir grup gider. Kız istemeğe damat adayi gitmez.

Azerbaycan'da kız istemeye oğlanın büyükleri elçi olarak giderler. Kızın büyüklerinden kızı isterler. "Allahın emri, Peygamberin kavli ile kızınızı istemeğe gelmiştik." derler. Bu arada bazı atasözleri de söylenir: "El sizden etek bizden, kız sizden oğlan bizden", "Kız yükü, tuz yükü", "Kız kaldıkça kızıla döner" gibi. Eğer kız tarafı kızlarını vermeğe karar verirlerse en son verilen çay tathı olarak paylanır. **Razılık alındıktan sonra kızın başına oğlanın annesi tarafından bir eşarp bağlanır. Bu kızın başının bağlandığının, sözünün verildiğinin işaretidir.**

Kazakistan'da kız isteme ve söz kesme üç şekilde olur:

1 - Bel kuda: Çocuklar daha doğmadan önce aileler arısında söz kesilir.

2 - Beşik Kuda: Çocuklar daha doğmadan beşikte iken söz kesilir. (Anadolu'da ki beşik kertme)

3 - Kuda: Normal isteme

Kazaklar'da evlenecek gençlerin aynı "ruw" (soy)dan olmamasına dikkat edilir. Yedi ataya kadar akraba olanlar evlenemezler. Yakın zamana kadar Trabzon'da durum bunun tam tersi idi. Kızın akrabadan olmasına özellikle dikkat edilir. Akraba dışına kız verilmez ve akraba dışından da kız alınmazdı.

Kazaklarda evlenme yaşı önceleri çok küçüktür. "Onüçte otaw iyesi" (Onüçte ev sahibi) atasözü bunu göstermektedir. Bugün artık bu yaşta evlenmelere pek rastlanmıyor.

Kızın evlenmeğe razı olduğu haberi gelince yengesi, dayısı veya yakın akrabalarından büyükler kız istemeğe giderler. Yakın aile fertleri kız istemeğe gitmezler. Söz kesilir. **Oğlan tarafından gelenler söz işareti olarak kıza altın veya pırlanta küpe takarlar. Söz'de yüzük takılmaz.** Küpe takıldıktan sonra "kalın mal" (başlık parası-at, deve, koyun v.s. de olabilir.) ın miktarı ile, düğün günü kararlaştırılır.

Oğlan babasının kız babasına kızın kalın malını göndermesinden sonra, oğlan kıza tanışmak, görüşmek için kız avarına(4) urun gelir(5). Yanında bir kaç neşeli arkadaşını da getirir. Kızın yengesi onlara bir otaw diktirir. Akşam damat kıza görüşmek için kız otawına gider. Burada kızın yengeleri damat ve arkadaşlarını sınavdan geçirirler. Hepsini iple bağlar, üzerlerine su döker, paralarını alırlar. Hepsinden geçtikten sonra kıza buluştururlar. Bu on günlük süre içinde kız ve oğlan birbirlerini iyice tanırlar. Akşamları avıl yiğitleri, kızları kız otawında toplanırlar. Şarkılar söylenir, oyunlar oynanır. Geceyarısı "ak süyek"(6) oynamak için dışarıya çıkarlar.

Türkmenistan'da farklı olarak kız isteme işini kadınlar yaparlar. Eğer gençler tanışmamışlarsa her ikisinin de mutlaka razılığı alınır. Kızın sözü alındıktan sonra bir nevi başlık olan "süt hakkı" verilir.

Gagauzlar'da ise evlenecek erkek çocuk durumu önce annesine bildirir, hangi kıızı istediğini söyler, anne durumdan babayı haberdar eder, baba durumu müsbet karşılırsa kız tarafına, kızın annesine bir kadın gönderilir. Gönderilen kadın erkek tarafının isteğini kızın annesine bildirir. Kızın annesi kocası ile konuşup onun muvafakatını aldıktan sonra cevap müsbet ise erkek tarafına bildirir. Müsbet cevabı alan erkek tarafı kız evine bir "altın" gönderir. Köylerde ise altın yerine "baba hakkı" denilen bir meblağ tayin olunur, erkek tarafı bunu ödemek zorundadır. Baba hakkının ödenmesine "söz" veya "küçük nişan" denilir.(7)

Kız isteme ve söz kesme ya da küçük nişan aşamasında inceleme alanımıza giren Türk topluluklarında ortak olan en dikkate değer husus, hepsinde kızın ve oğlanın birinci derecede söz hakkına sahip olmalarıdır. Aileler istese de kız veya erkekten eğer biri istemiyorsa, hiç kimse onları evlenmeleri için zorlayamaz. Bir diğer husus da erkeğin daima seçici, kızın ise seçilen durumunda olmasıdır. Kız istemeğe damat adayının gitmemesi, hatta aile büyüklerinin bu aşamada ikinci planda kalmaları da tesbit edebildiğimiz diğer bir ortak özelliktir.

NIŞAN

Trabzon'da, kızın sözü verildikten sonra, nişan takmak için yine kız evine gidilir. Bu safhada da damat adayı kız evine gidemez. Oğlanın babası, annesi ve yakınları götürdükleri takıları takarlar. Bu arada yörenin bir özelliği olarak bol bol mermi yakılır. Kız ve oğlan tarafının karşılıklı olarak yaktıkları ve mermilerle nişan, dost düşman herkese ilân edilmiş olur. Nişan evinden erkekler ay-

rıldıktan sonra da kadınlar eğlenceye devam ederler. Nişan düğünü adı verilen bu eğlence bir gün sürer.

Nişanlı kaldıkları süre zarfında kız ile oğlanın görüşmeleri yasaktır. Buluşmalar gizli olur.

Azerbaycan'da ise, belirlenen nişan gününde oğlan evinden **ağsakallar** ve **ağbirçekler**, kız için alınan nişan yüzüğü, zincir, bilezik, küpe, kolye, gümüşten yapılmış süslü kurşaklık (kemer) ve giysileri alarak kız evine giderler. Burada kızın yüzüğünü takarlar. Aradan biraz zaman geçtikten sonra kız evi oğlanı davet eder ve onlar da sofraya başında oğlanın yüzük takarlar. Bu davetten sonra oğlan istediği zaman kızın ziyareti edebilir.

Gagauzlarda ise asıl nişan şöyledir: "Erkek evinde renkli bir çember hazırlanır, bu dört tarafı yaldızlı bir kitap üzerine konur, çemberin dört köşesine birer küçük altın, ortasına da bir büyük altın konulur, büyük altın kırmızı kurdelalarla bağlanır, bunların yanına bir de gümüş yüzük konulur.

Erkek ve kız tarafının tayin ettikleri gece (bu gece genellikle cumartesi pazara bağlayan gecedir) anne, baba ve yakın akrabalar hazırlanmış hediyeleri kız evine götürürler, bu merasime evlenecek erkekler katılmaz. Erkeğin babası hediyeyi kız tarafına, onun babasına, yoksa yakın akrabalarından birine takdim eder. Kızın babası da bu hediyelere karşılık olmak üzere erkek tarafına kordeleya bağlı bir **yüzük** ile **ipek mendil** takdim eder. Bundan sonra misafirlere şerbet veya pekmez ile hamur işi, lokum ve şarap ikram olunur. Yapılan bu toplantıya Bulgaristan'da yaşayan Gagauzlar "**goda**" adını vermektedirler.

Bu zaman zarfında kız hiç görülmez. Hafta içinde erkeğin annesi bir pide hazırlar, bala batırır, çeşitli yemişlerle bir sepete koyup nişanladığı çocukla kıza gönderir. Buna "**hafta emişi/ hafta yemişi**" denilir. Damat adayına bir mendil hediye edilir.

Nişandan düğüne kadarki zaman içerisinde kız evleneceği erkeğin anne ve babasından gizlenir, onlardan birinin nişanlı kızın evi civarından geçmesi veya kızın bir yerde görünmesi büyük hata olarak kabul edilir."(8)

Bütün bu verilerden Trabzon dışındaki yerlerde nişanlılık döneminde gençlere belli sınırlar içinde de olsa görüşme, konuşma imkânı verildiğini çıkarabiliriz. Trabzon'un bazı kazalarında ise zaten ayrıca nişan yapılmaz, söz aynı zamanda nişan kabul edilir ve bu sürenin uzatılmamasına da azami dikkat gösterilir.

DÜĞÜN

Trabzon'da eskiden perşembe günü başlayıp cuma günü biten düğünler şimdi genellikle cumartesi günü akşamı başlar. Bu akşam kız evinde kına yakılır. Kına gecesi sadece kadınlara has bir gecedir. Bu gece aynı zamanda kızın baba evinde geçirdiği son gecedir. Kıza kırmızı bir elbise giydirilir ve ellerine kına yakılır. Bu arada kına türküleri (kına ağıdı) söylenir.

Ertesi gün oğlan evinde **güvey tıraşı** yapılır. Bu temsili bir tıraştır. Güveyin babalığı (sağdıç) evin bahçesinde veya köy meydanında güveyi traş eder. "Üstura kesmiyor", "Kulağı, burnu yerinde kalsın mı?" gibi sözler söyleyerek yakın akrabalarından para alınır. Bu arada bir yandan bir yandan kemence çalar, bir yandan da yakınları ve dostları güveye hem para takar, hem de tabanca atarlar. Zaten bu törenin asıl maksadı da güveye para toplamak, maddi katkıda bulunmaktır. Bunun benzeri bir tören de kız evinde yapılır. Burada da orta yapılır. Getirilen hediyeler verilir ve geleliene takılır.

Güvey tıraşından sonra güvey, babası, kardeşleri ve yakınları gelini almaya giderler. Kız tarafından da kıza gelinliği giydirilir ve süslenir, başına da duvak takılır. Bu arada erkek kardeşi kızın beline kırmızı bir kuşak (şimdi kurdela) bağlar. Bu iffetin timsalidir. Annesi ve

diğer yakınlarıyla vedalaşan gelin babası tarafından kapıya getirilir. Kapıdan çıkarken erkek kardeşi bir ayağını kaldırıp kapının pervazına dayayarak yolunu keser. Elindeki bıçağa kabından asılı Kur'an-ı Kerim'i de havaya kaldırır. Kızın kardeşine bahşisi ödendikten sonra gelin Kur'an-ı Kerim'in altından geçirilir, kapıdan, önce sağ ayağını atarak çıkarılır ve babası tarafından kayınpederine teslim edilir. Bu arada hazır bulunan imam dua eder ve gelin alayı yola çıkar. Geldikleri yoldan geri dönmeleri uğursuz sayıldığından, dönüşte başka bir yoldan giderler.

Kız evinde gelinle beraber sadece yengesi ve varsa evli kızkardeşi gider.

Eğer oğlan evi yakınsa yürüyerek, uzaksa vasıta ile gidilir.

Gelini oğlan evinin kapısında kayınvalide karşılar. Akçaabat'ta kayınvalide gelinini doğruca ahırın kapısına götürür ve kendisine verdiği ineği gösterir. Bu kayınvalidenin sahip olduğu en iyi inektir(9). Çaykara'da ise geline evin kapısında kendisine verilen ineğin adı söylenir.(10) Geline kayınvalidesi tarafından verilen bu hediyeye **kapılık** denir. Bu tamamen gelinin malıdır.

Kutluca Köyü'nde bu olay biraz farklıdır. Gelinle birlikte gelen bir yakını, evin kapısında gelini durdurur ve:

- Hani bakırlar? Gelsin!... der. Hemen içeriden bir kazan getirilir. Gelinin yakını kaması veya bıçağıyla bunun kenarına vurarak işaretler. Sonra:

- Daha, daha gelsin!.. der, bu defa içeriden bir düve veya inek getirilir. Bunun üzerine:

- Ey arkadaşlar bakın, şahit olun bu inek gelindir, der ve hayvanın kulağını hafifçe keserek işaretler.

Sonra eşiğin iki tarafına ip gerilir. Eşiğin ortasına su dolu bir tas koyulur. Gelin eşiğe gelmeden damat gelini koltuklar. Bu arada birbirinin ayağına basmaya çalışırlar. Kim diğerinin ayağına basarsa evlilikte onun sözünün geçerli olacağına inanılır.(11)

Evin kapısının önünde gelinin başına haşlanmış mısır taneleri (koliva) serpilir. Para ve şeker atılır. Bunlar çocuklar tarafından toplanır. Gelin içeriye sağ ayağını atarken, eşikteki tasa da bir tekme vurarak suyu evin içine döker. Bununla gelinin eve bereket getireceğine inanılır. Güvey eve girmez, babalıkla birlikte düğün evinden ayrılır.

Gelin, duvağı kapalı bir şekilde gelin odasına götürülüp bir sandalyeye oturtulur. Kucağına, ilk çocuğu oğlan olsun diye bir erkek çocuk oturtulur. Daha sonra kayınvalidesi gelir. Gelin ayağa kalkarak kayınvalidesinin elini öper. Kayınvalide de gelinin duvağını açar ve hediyesini takar. Buna **yüzcörtümlüğü** denir. Sonra kayınvalide gelinini alıp düğün yerine getirir. Orada geline ailenin diğer büyüklerinin elleri öptürülür. Böylece gelin ailenin diğer fertleriyle de tanıştırılmış olur.

Nikâh ya gelin odasında veya kız ve oğlanın vekâleti alınarak bir başka yerde kıyılır.

Akşam gelin yanında yengesiyle birlikte tekrar gelin odasına getirilir. Sonra yenge bir bahane ile odadan çıkar ve güvey odaya girer.

Azerbaycan'da toy günü tesbit edildikten sonra kız ve oğlan tarafından misafirler toya davet edilir. Kız toyunda yapılan masrafları da erkek tarafı karşılar.

Kız tarafındaki toyun bitiminde kızın çehizi oğlan evine götürülür. Çehiz arabalarının üzerine kırmızı kordela bağlanır. Kızın kardeşlerinden biri de çehiz ile birlikte gider. Çehiz indirilirken kızın kardeşi sandığın üzerine oturarak sandığın indirilmesini engeller ve ancak bahşisi verildikten sonra sandığın indirilmesine müsaade eder.

Erkek evindeki toyun başlamasından bir gün önce kız evinde **"kına yakıtı gecesi"** yapılır. Kız evine kınaya gelenler kız için banyo levazımatı getirirler. Geri dönerlerken kız evi de erkeğe banyo levazımatı gönderirler.

Toy sabahı beyin sağdışi (güveyin sağdıcı) özel bey traşına götürülür. Tıpkı Türkiye'de olduğu gibi burada da berber "ustura kesmiyor" v.b. sözlerle bahşiş alır.

Gelin almaya bey (güvey), beyin akrabaları ve akrabalarının meydana gelen bir grup gider. Kız evinde biraz eğlenilir. Bu arada oğlan tarafından gelenler kız tarafına çaktırmadan açıkta bulunan bazı şeyleri aşırırlar. Bu arada evde de gelinin giydirilme ve süslenme işi tamamlanır. Gelinin küçük kardeşi, kırmızı bir kuşağı gelinin başından geçirerek ayaklarından çıkarır. Bu hareketi üç defa yaptıktan sonra bu kırmızı kuşağı gelinin beline bağlar. Bağlarken:

Anam bacım kız gelir
Eli ayağı düz gelir
Yeddi oğul isterem
Bircedene kız gelir

der. Kuşağın içine hediye veya para konur. Ayrıca ellerine de mendille para bağlanır. Sonra kız için alınan **çırağ** yakılır. Babası dua ederek gelini bu çırağın etrafında üç defa dolandırır. Sonra oğlan evinden gelen mumlar yakılır ve kız yanında yengesiyle birlikte evden çıkarılarak oğlan evine götürülür.

Azerbaycan'da gelini evin kapısında kayınpederi ve kayınavlidesi karşılarlar. Gelin bahçeye girerken önünde kurban kesilir. Bu arada kurbanı kesen kişi de "bıçak kesmiyor" diyerek bahşişini alır. Kurban kesildikten sonra gelinin alınına ve ayakkabısına kurban kamı sürülür ve gelin kurbanın üzerinden geçirilerek eve götürülür. Evin kapısında gelinin başına para, şeker v.s. atılır. Bunlar çevredeki çocuklar tarafından kapışılır. Evin girişinde gelinin ayağının altına tabak konur. Gelin bu tabağı kırarak geçer. Bunun üzerine kayınavlidesi geline "kırlan tabak olsun, yeter ki kalpler kırılmasın" der ve gelini odasına götürür. Gelin oda ya girince oturmaz. Bunun üzerine kayınavlidesi, kayınpederi ve kayınları çeşitli hediyeler vaadederler. Gelin ancak bundan sonra oturur ve kendisine vaa-

dedilen bu hediyeler verilmeye kadar da onlarla konuşmaz.

Kazakistan'da gelini almak için güvey, güveyin ağabeyi, arkadaşları ve akrabalarından yaklaşık otuz kırk kişi, sandığa konmuş hediyelerle birlikte kız evine gelirler. Kız evinde düğün birkaç gün devam eder. At yarışları ve güreş yapılır. Gelin evden çıkarken yakınlarıyla vedalaşır. Buna **sıfırsız** denir. **Sıfırsızlar**, ne kadar iyi olsa da yabancı memleketin zor olacağı, kayın anasını anası kadar sevemeyeceği, çekeceği hasreti dile getiren ağlamaklı türktülerdir. Daha sonra geline elbiseleri giydirilir ve başına da **sövkele** takılır. Sövkeleyi sadece gelinler giyer. Gelin, kendisi için özel olarak süslenen ata (eskiden deve) bindirilerek oğlan awılına doğru yola çıkarılır. Gelinin yanında sadece kız kardeşi ve yengesi bulunur. Gelin evden çıkarılırken ihtiyarlar **bata** verirler.(12)

Oğlan evine yaklaşıncı gelin attan iner. Bunu gören çocuklar oğlan evine koşup "**gelin geliyor**" diye haber verir ve **süyünşi**(13) alırlar. Yüzu kapalı olan gelini awılın genç kızları ve güveyin yengeleri karşılar ve birlikte yaya olarak eve kadar gelirler. Gelinin eve yaya olarak gelmesi saygısını gösterir. Bu sırada evin önünde toplananlar:

Gelliyor düğün alayı neşeyle jar-jar
Utanmayın gelincan bekliyoruz
Jar-jar
Bugünkü gün pek güzel söyleyelim
Jar-jar
Yeni otağın gençlere mutlu olsun
Jar-jar

şeklinde jar-jar(14) söyleyerek gelini karşılarlar.

Kazaklarda da gelini oğlanın babaannesesi ve annesi karşılarlar. Babaanne evin önündeki ocakta içinde yağ eritilmiş tavayı oğlanın ve kızın başının üzerinde çevirir ve alınlarına yağ sürer. Sonra da yağı ateşe döker. Gelin eve girerken başına şeker, kurut, para atar. Çevredekiler ve çocuklar bunları toplarlar. Gelin eve Bismillah diyerek ve eşikten önce sağ ayağını atarak girer. Güvey

ve diğer erkekler dışarda kalırlar. Kızı köşedeki **şımıldık**(15) denilen süslü perde ile ayrılmış bir yerde oturturlar. Güvey buraya giremez. **Betaşara** kadar kız yüzü kapalı olarak arkadaşları ile birlikte burada eğlenir ve şımıldık içindeki kızlarla birlikte bu esnada dışarıda devam eden erkek düğününü seyredir. Güvey ve arkadaşları birlikte şarkı söyleyip oyun oynayarak akşama kadar eğlenirler. Akşam yemek yenilip kırmız içildikten sonra herkes dışarıya gelinin betaşarına çıkar.

Betaşar gelinin yüzünün açıldığı bir nevi tanışma törenidir. Gelin yüzü kapalı, iki yanında koltuğuna girmiş iki yenge ile birlikte kazak milli kıyafeti giymiş bir halde ayakta durur. Bir akın(16) dombrasıyla(17) birlikte kızın yanında durur. Kızın kuvağının ucunu bir değneğe veya dombranın ucuna bağlar. Dombracı önce gelinin güzelliğinden, akıllığından söz eden şiirler söyler. Sonra kocasına nasıl bakması gerektiğini, büyüklerine karşı nasıl davranması gerektiğini, misafiri nasıl karşılaması gerektiğini, geline bu yeni hayatta karşılaşılabileceği zorlukları nasıl aşması gerektiği, iyi bir gelin olmanın nasıl mümkün olabileceği gibi konularda açıklamalar yapan, akıl veren şiirler söyler. Sonra da ailenin en büyüğünden başlayarak aile fertlerini tanıtır. Her seferinde tanıttığı şahsın özelliklerini anlatan bir kıta söyler. Bu kıtanın bitiminde gelin eğilerek o kişiyi selâmlar. Tanıtılan kişi dombracının cebine para koyar. Bu böylece devam eder. Tanıştırma faslı bittikten sonra dombracı gelinin duvağını açar. Törene katılanlar sıra ile geline iyi dileklerini sunar ve gelini öperek tebrik ederler.

Duvak açıldıktan sonra gelin bir masaya oturtulur ve sabaha kadar düğün yapılır.

Ertesi gün akşama doğru kız gelinliğini giyer, yüz, yüzelli kişilik bir masaya oturtulur ve yüzük takılır ve eğlence başlar.

Türkmenistan'da da gelini almaya

güvey, yenge ve güveyin arkadaşları birlikte giderler. Gelin evin kapısında erkek tarafından gelen yengelere teslim edilirken "Allah'ın emanetini size veriyorum" denir. Sonra dua edilir. Kızın bir tarafına yengesi, diğer tarafına da güvey geçer ve gelini götürürler.

Türkmenistan'da gelini kapıda kayınvalidesi karşılar. Kürte (duvak)yi açıp yüzüne bakar, ellerini gelinin yüzüne sürüp sonra kendi yüzüne sürer. Sonra da gelinin alınına un sürer. Bu arada gelinin başına para, şeker v.s. atılır. Bunlar çevredeki çocuklar ve güveyin yakınları tarafından toplanır. Daha sonra kayınvalide gelinin eline çok sert bir ekmek verir. Eğer gelin bundan bir parça koparıp ağzına atabilirse güçlü olduğunu isbat etmiş olur. Evden içeri girerken önce sağ ayağını atar. Kısa bir süre evde kaldıktan sonra dışarı çıkarılır ve başka bir eve götürülür. Öğle yemeğinden sonra molla gelir ve nikâh kıyar.

Gagauzlarda çarşamba günü **maya tutması** olur. Bu ekmek mayasının yoğrulması ve ekşimesinden ibarettir. Bu maya ile birlikte eve bereket girdiğine inanılır.

Perşembe günü hamur yoğrularak kolaç (gevrek) yapılır ve boya (kına) dövülür. Aynı gece sadece kadınların katıldığı kemençeli veya gaydeli bir kına gecesi yapılır. Bu gecede sadece hüzünlü şarkılar söylenir. Kadınlar saçlarına kına yakarlar. Karşılama denilen oyunlar oynanır.

Cuma günü gelin ve diğer kına yakan kadınlar hamama gidip yıkandıktan sonra çalgı eşliğinde geri dönerler. Giydirilmiş ve yüzü yere kadar inen bir kumaşla örtülmüş gelin kadınlarla birlikte eve dönerken, güvey de alayın geçeceği yol üzerindeki bir tanıdık evine girer ve alay geçerken pencereden şeker, lokum ve para atar. Aynı gece güvey de arkadaşlarıyla birlikte hamama gider, döndükten sonra da sabaha kadar eğlenirler.

Cumartesi günü önce güvey evinde

hazırlanan ve içlerinde gelin, kayınvalide, kayınpeder ve görünce için alınan elbiselerin bulunduğu üç sepet kız evine gönderilir. Sepetler kız evinde boşaltılır ve kız tarafı da güveye, güveyn annesi ve babası için aldıkları elbiseleri koyarak bunları oğlan evine gönderirler.

Cumartesi günü güvey evinin saçağına bayrak asar. Bu o evde düğün olduğuna işarettir. Kız tarafında bayrak asılmaz.

Pazar günü kız evinde gelin giydirilir, süslenir, başına kırmızı kumaştan ve her tarafını kapatacak şekilde hazırlanmış bir duvak örtülür.

Bu sırada oğlan evinde de güvey arkadaşları tarafından giydirilip hazırlanır. Sonra kızı almak üzere, en önde çağrı, onun ardında bir mum, arkasında güvey, daha sonra bir mum, sonra sağdıç, sağdıçtan sonra erkekler en arkada da kadınlar yürüyerek kız evine gelirler. Gelin evden sağdıç ve iki kadın çıkarırlar. Buradan nikâh merasimi için kiliseye gidilir. Önde, başında güveyn bulunduğu erkek evi alayı gider, onu önünde gelinin bulunduğu kız alayı takip eder.18

GERDEK

Trabzon'da güvey odaya girdiğinde gelinin duvağı kapalıdır. Güvey gelinle konuşmaya çalışır. Gelin konuşmaz ve yüzünü göstermez. Güveyden hediyesini aldıktan sonra duvağının açılmasına izin verir. Bu arada atik davranan diğerrinin ayağına basar. Kim basarsa bundan sonra evde onun sözünün daha çok geçeceğine inanılır.

Güvey gelinin duvağını yere sererek üzerinde iki rekat namaz kılar. Bazı yerlerde ise güvey ve gelin daha önceden gerdek odasına serilmiş olan seccadele- rin üzerinde iki rekat namaz kılarlar.

Trabzon'da gerdek gecesinin sabahı kızın yengesi gelir ve çarşafı kayınvalideye gösterir. Bazı köylerde ise çarşaf asılır. Ya da gece birkaç el silah veya bombâ (dinamit) atılarak ilân edilir.

Ertesi sabah ve takibeden birkaç gün güvey evden erken çıkar, büyüklerine görünmemeğe gayret ederek geç saatlerde eve döner.

Akçaabat'ta, sabah erkenden babalık gelip güveyi götürür. Kadınlar tekrar orta yapar eğlenirler. Bu sırada oğlan tarafı da geline hediye takarlar. Buna **cumalık** denir.

Gelin gerdek gecesinden sonra kayınpederiyle konuşmaz. Bu tarz suskunluk bir saygı ifadesidir. Ne kadar az konuşursa o kadar çok saygı göstermiş olur. Buna **gelinlik yapma** denir. Gelin sabahları herkesten önce kalkarak, akşamları da herkes yattıktan sonra yatmak zorundadır.

Ayrıca çok uzun bir süre büyüklerinin yanında beyi ile konuşamaz.

Azerbaycan'da bey (damat) toy gecesini gerdeğe girer. Gerdek gecesini kızın beline kendi evinde kardeşi tarafından bağlanan kuşağı (veya kırmızı bandı) açmak için geline bazı hediyeler verir. Gerdek sabahı da evden kaçar. Bir iki gün arkadaşlarında veya akrabalarında kalır. Bunu anne ve babasına bir saygı ifadesi olarak yapar. Gelin de bu süre içinde evdeki hiçbir erkeğe yüzünü göstermez. Eğer gelin bakire ise gerdek gecesini bu silah atılarak bildirilir. Eğer gelin bakire çıkmazsa bazı bölgelerde ya saçları sıfır numara traş edilir veya bir eşeğin sırtına ters bindirilerek baba evine gönderilir.

Türkmenistan'da gerdek gecesini güvey Türkmenistan millî kıyafetini giymiş olarak, arkadaşları tarafından kızın bulunduğu odaya getirilmesiyle başlar. Kız da daha önce kız arkadaşları tarafından odanın ortasına getirilir. Eğer güvey kızın duvağını açmak istemezse arkadaşları "Aç bakalım belki kördür, belki de başkasıdır" diye açması için ısrar ederler. Güvey gelinin duvağını açar. Gelin de güveyn kalpağını çıkarıp bir kenara koyar. Sonra da belinden kuşağını çözüp güveye verir. Güvey odada bulunan kızları ve delikanlıları bu kuşakla vurarak dışarı çıkarır.

Düğünden sonraki bir hafta gelin evde yüzü peçeli olarak oturur. Güvey ise sabah erkenden kimseye görünmeden evden çıkar ve sağdıcının evine gider. Eğer yakalanırsa dayak yer. Geceleri de eve geç vakitlerde ve yine gizlice gelir.

Gagauzlarda da güvey gerdekten sonra kızın bakire olduğunu silah atarak ilan eder.

DÜĞÜN SONRASI - YEDİLEME - ÜÇ GÜNLÜK

Düğünden sonraki yedinci gün kız evi yedi türlü yemek hazırlar (Akçaabat'ta) veya yedi tepsi baklava yapar (Çaykara'da). Baklava yapamayanlar yedi sahan helva yapar. Çaykara'da, hazırlananlar oğlan evine gönderilir damatla kız davet edilir. Kayınvalide, gelin ve damat birlikte kız evine gelirler. Damat, kayınvalidesi, kayınpederi ve diğer yakınları için hazırlanmış hediye bohçalarını da getirir. Kayınvalide ve gelin o gece orada kalırlar. Damat geri döner.

Akçaabat'ta ise kız evi yedi çeşit yemek hazırlayarak oğlan evini davet eder. Maçka'nın Akarsu Köyü'nde yedileme şöyle yapılır: Kız tarafı köy halkını da bu geceye davet eder. Davetliler akşam vakti gelinin babasının evinde toplanır ve eğlence başlar. Güveyi birkaç kişiyle beraber kayınpederinin huzuruna çıkar. Elini öperek odanın bir köşesinde oturur. Bu arada güveyi kayınvalidesi dışarıya çağırır. İçerdekiler buna izin vermezler. Bunun üzerine kayınvalide baklava gönderir, buna karşılık güveyin dışarıya çıkmasına izin verilir ve bir süre sonra da tekrar içeriye getirilir. Topluluk tekrar kaynanadan baklava ister. Kaynana ortalığı karıştırmak, eğlenceyi artırmak için bu isteği reddeder. Bunun üzerine içerdekiler eniştenin asılmasına karar verirler. Eniştenin ayağına bir ip bağlar, sonra da ipi tavandaki bir halkadan geçirip çekerek enişteyi asarlar. Bu sırada gençlerin türkücüsü:

**Enişteyi astiler
Kaynanası yok midur
Kaynanası yoğ isa**

**Kaynatası yok midur
Kaynatası yoğ isa
Kayını da yok midur
Kayını da yoğ isa
Balduzasi yok midur
Balduzasi yok isa
Baklavası yok midur
Baklavası yok isa
Bi kot ceviz yok midur
Bi kot ceviz yok isa
Bi kot finduk yok midur
Ha boyle enişteye
Bi baklava çok midur**

çalıp söylemeye başlar. Eğlence ve güldürü had safhaya ulaşır. Bu arada kayınvalidenin baklavaları da bitirilir.

Bu gece boyunca enişteyi mahcup etmek için çeşitli şakalar ve oyunlar yapılır. Ayakkabıları çalınır, oturacağı sandalye altından çekilerek düşürülür, sandalyeye yapışsın diye çam zifti sürülür. Bütün bunlardan enişteyi korumak için onun da yanında iki koruyucusu vardır. Bunlar bütün bu oyunlara karşı enişteyi uyarır ve onu gülünç durumlara düşmekten kurtarırlar.(19)

Azerbaycan'da bir de "üçgünlük" âdeti var. Gerdek gecesinden üç gün sonra kız evinden hammlar oğlan evine gelirler. Asıl maksat gelinin bakire olup olmadığını öğrenmektir. Gelin, gelin elbisesini giyerek misafirlerle birlikte sofraya oturur. Bu arada gelinin **yüzağı** gelenlere gösterilir. Damadın küçük yeğenlerinden biri gelinin başından örtüsünü kaçırmaya çalışarak kayınpedere verir ve bahşişini alır. Bundan sonra gelin evdeki herkesle konuşmaya ve evde serbestçe dolaşmaya başlar. Ancak kayınpederin ve varsa büyük kayınbiraderinin yanında başını örter. Ertesi gün yenge gelinin **yüzağı**'nı alarak annesine götürür ve ondan müjdesini alır. Bu sevindirici haberi alan kızın akrabaları üç günlüğüne giderken kıza hediyeler götürürler. Aradan epey bir zaman geçtikten sonra da kız evi kızını ve oğlanın ailesini yemeğe davet eder. Bundan sonra gelin birkaç gün baba evinde misafir kalır ve sonra kendi evine döner.

Türkmenistan'da gelinin baba evine

dönüşü düğünden bir hafta, on gün sonra olur. **Kaytarıcılar** (damadın akrabası olan kadınlar) gelini kurtarırlar. Yani baba evine götürürler. Gelin bir hafta on gün kadar baba evinde kalır. Damat gidemez. Ancak geceleri gizlice gider. Ama yakalanırsa kendisine ceza verilir.

Bir hafta on gün sonra erkek tarafı "gelinimizi gönderin" diye kız tarafına haber gönderirler. Bu defa da kız tarafından **çağırıcılar** (kızın akrabası kadınlar) gelini kocasının evine götürürler.

Gagauzlar'da gelinin çehizi, düğünden sonraki salı günü güveyin evine gönderilir. Çarşamba günü de gelin çamaşır yıkar, güvey de nikâhtan sonra ilk defa dışarı çıkar; çarşıdan süpürge, kürek ve diğer ev eşyalarını satın alır.

Cumartesi günü, bazı düğüncülerle birlikte sağdıç gelinin yanına gelir, gelin gelinlik elbiselerini ve duvağını giyer, horo oynanır. Horonun ortasına su ile dolu bir kova, ayrıca bir tas içinde su konur. Gelinden tasa bir tekme vurması istenir. Eğer tas kapaklanırsa bir oğlan, kapaklanmazsa bir kız doğuracağına inanılır. Şerbet ikram edilir, sağdıç artık ebedi olarak gelinin yüzünden duvağını alır. Bulgaristan'da yaşayan Gagauzlar, gül dikenlerinden yapılmış iki sopa kullanırlar. Duvacı çıkaracak olan kimse sopalardan birini sağ eline, diğerini sol eline alır, duvağı elini sürmeden başının üzerine kadar kaldırır.

Duvak açıldıktan sonra güvey ile gelin, gelinin babasının evine giderler, bunlara ziyafetler verilir.

Onbeş gün sonra genç evlilerin tarafı akraba ve dostlarını hamama davet ederler. Buna **edi hamamı** denilir. Hamamdan sonra eve dönülür. Ziyafetler tertip edilir, eğlenilir.(20)

SONUÇ

Çalışmamızın başından beri yaptığımız karşılaştırmalardan da anlaşılacağı gibi, bugün farklı milletlermiş gibi görünen değişik Türk topluluklarında yapılan düğün törenlerinin hemen her safhasında birçok geleneğimiz aynen veya

biraz değişmiş olarak yaşamaktadır.

Birbirlerinden asırlarca önce kopmuş, dünyanın değişik yerlerine dağılmış, birbirlerinden binlerce kilometre uzakta yaşayan, değişik din, dil ve kültürlerin etkisinde kalmış Türk topluluklarının gelenekleri arasındaki bu benzerlikler, bize, geleneklerin toplulukları millet yapmada oynadıkları rolün ne derece büyük olduğunu göstermektedir.

NOTLAR

1. Öğr. Gör. Latif GULUYEV (Bakü), Prof. Dr. Altay AMANJOLOV (Almaata)
2. Sedaye HASANOVA (Azerbaycan-Cebra-il), Babacan SARIYEV (Türkmenistan-Merv-Akyap). Aynur JUBATGANOVA (Kazakistan-Kızıl-Orda); Ulya ŞAUHAMONOVA (Kazakistan-Kızıl-Orda); Aygül MEDETOVA (Kazakistan-Jambil)
3. Harun GÜNGÖR- Mustafa ARGUNŞAH, Gagauz Türkleri, Ankara, 1991
4. Awıl: Aynı kabileden olup bir yerde oturanlar.
5. Urun gelmek: Gizlice gelmek.
6. Aksüyek: Kazakistan'da bugün de oynanan bir oyundur. Bir tür kemikle oynanır. Oyunculardan biri kemiği karanlıkta bir yere saklar. Diğer oyuncular onu bulmaya çalışırlar. Bu arama işi çok uzun sürer. Bu gençlerin buluşmalarına, konuşmalarına fırsat verir. Kemiği bulan ödüllendirilir.
7. Gagauz Türkleri, s. 27
8. Gagauz Türkleri, s. 28
9. Nermin GÜNER, Trabzon-Merkez-İsmetpaşa İlköğretim Okulu Öğretmeni, Akçaabatlı
10. Meral Şahin, Trabzon-Merkez-İsmetpaşa İlköğretim Okulu Öğretmeni, Çaykaralı
11. Hayri ARI, Ktluca Köyü Halk Edebiyatı, Bitirme Ödevi, Trabzon, 1977
12. Dua etme
13. Sevinçli haber getirene verilen bahşiş
14. Jar-jar veya car-car: Şarkı-türkü
15. Yatakları odadan ayıran süslü ipek perde. Gelin otağa girdiğinde şımlıdığın içine alınır, yanına da kız arkadaşları oturur. Gelini görmek isteyenler şımlıdığın içine girerek görürler. Erkekler şımlıdığa giremez.
20. Şâir, saz şâiri
20. Bağlamaya benzeyen iki telli müzik aleti
20. Gagauz Türkelir, s. 30-31
19. Yusuf KILIÇ, Maçka-Akarsu Köyü Yöresi Folklor Araştırmaları, Bitirme Ödevi, Trabzon, 1977
20. Gagauz Türkleri, s. 31-32